

BEVEZETŐ

ÉLŐHALOTT BÖLCSESSÉG

Freud szerint az emberi létet döntően meghatározza a szerelem és a halál. Miután beleszerettünk a *Twilight* élőhalottaiba, hasonlókát mondhatunk erről a vámpírmeséről is. A *Twilight*-könyvek nemcsak az élet és a halál kérdését feszegetik, messze túlmutatnak ezen, s eközben különös felismerésre ébresztenek rá: a halottak bölcsességgel bírnak, néha szívügyekben is, még ha az a bizonyos szív nem is ver. Egyebek közt ebben rejlik a *Twilight* furcsa szépsége: a halált egyikünk sem kerülheti el, ugyanakkor megvan bennünk a szerelem iránti vágy is. Ez a két tény – az egyik a maga borzalmával, a másik annál kellemesebb mivoltával – legfontosabb a *Twilight*ban. Ez teszi nagyszerű olvasmánnyá, és – ahogy azt hamarosan meglátjuk –, nagyszerű filozófiai lehetőségeket is kínál.

A halál mindenhol jelen van. Lesben áll, hogy akár a mondat közepén torkunkra forrassa a szót. Semmihez sem fogható erőt képvisel: kikerülhetetlen, kimondhatatlan és végleges – legalábbis ami az egyszerű halandókat illeti. A halál megragadja képzeletünket, és kitölti gondolatainkat. A lehetőség, hogy esetleg mégsem gyúr minket maga alá, elragadja elménket: újra és újra magához vonz minket a remény, hogy talán kijátszhatjuk a sorsot, ha halhatatlan vámpí-

pírokká leszünk, ha túlvilági életre lelünk vagy ha a tudomány megtalálja a halál „gyógymódját”. Az elmúlás gondolata rendkívül erőteljes, és valószínűleg nem sok olyan dolog létezik, ami jobban ösztönözne minket a cselekvésre, mint saját halandó mivoltunk.

Kivéve talán a szerelmet. Albert Camus (1913–1960) egzisztencialista filozófus álláspontja szerint az egyetlen filozófiai kérdés az, hogy vajon megöljük-e magunkat, a világ abszurditását látva. Tom Robbins író úgy gondolja, a választ csak egy ennél is alapvetőbb kérdés megválaszolásával adhatjuk meg: vajon tudunk-e szeretni? Robbins szerint ugyanis a szerelem az egyetlen, amiért érdemes élnünk. A szerelem olyan dolgokat láttat velünk, amiket nélküle soha nem látnánk. Átala másnak látjuk a világot; mély, tartalmas élmények befogadására válunk képessé. Akár egy unalmas washingtoni kisváros is a világ legcsodálatosabb helyévé léphet elő.

A *Twilight* világában a halál bekövetkezte nem szükségszerű, és a szerelem a legtisztább formájában teljeseedik ki. Ez a világ nemcsak lehetőséget nyújt az emberi érzések – legmélyebb, legsötétebb félelmeink és legnagyobb reményeink – vizsgálatára. Meg is követeli a vizsgálatot – ehhez pedig jobb társat nem is kívánhatnánk, mint a filozófiát.

A *Twilight*-sagában meghatározó szerepet tölt be a szerelem és a halál. Számos egyéb téma felvetése is hozzásegít önmagunk megértéséhez és a világban való eligazodáshoz. A *Twilight*-könyvek lapjait áthatják a filozófiai kérdések. Bella és Edward legnagyobb félelmeinket és reményeinket tükrözik vissza: mindazt, ami akár jó, akár rossz irányba vi-

heti életünket. Ők ketten a megtestesült emberi lét – tük-
röt tartanak elénk és lehetőséget kínálnak az önmagunkban
való elmélyülésre.

Talán meglepő, milyen sokat tanulhatunk az élőhalot-
taktól és arról, hogyan viszonyulnak az élőkhöz – tehát
önmagunkról, élményeinkről és másokhoz fűződő kap-
csolatainkról. A könyv célja épp az, hogy ilyen kérdések
megfogalmazásában segítséget nyújtson: Mi jellemzi a sze-
relmet? Vajon félnünk kell a haláltól? Hogyan viszonyul-
janak a feministák Bella Swanhoz? A vegetarianizmus va-
jon erkölcsi kötelesség? Milyen lehet a világ egy vámpír
szemével? Mit jelent személynek lenni? Mennyire lehetünk
szabadok?

Forks egy washingtoni kisváros. Sajnos, gondolkodásunk
is hajlamos a beszűkülésre. A filozófia azonban mindkettő-
nek teret mutat: megláthatjuk, amit korábban nem láttunk,
és olyasmit boncolgathatunk, amihez egyébként nem kezd-
tünk volna hozzá. A filozófiával e téren csak az irodalom ér
fel, a *Twilight*-saga tehát tökéletes színteret kínál az iroda-
lom és filozófia találkozására.

Lényegtelen, hogy kedveled-e Edward Cullent vagy Jacob
Blacket, hogy Bellát bolondnak vagy romantikusnak tartod,
hogy a vegánság vagy a húsevés mellett döntesz – ne tedd le
ezt a könyvet! Minden fejezete élvezetet nyújt: megtudha-
tod miért szeretjük a vámpírokat, mi teszi Edwardot byro-
ni hőssé, megismered Jacob Taóját, és még sorolhatnám.

ELSŐ RÉSZ

ALKONYAT

1

EVÉSRE CSÁBÍTASZ: SZERELEM, ÓRÜLTSÉG ÉS AZ ENNIVALÓS HASONLAT

GEORGE A. DUNN

*Mindig van egy kis örültség a szerelemben.
De mindig akad egy kis okosság is az örü-
letben.*

FRIEDRICH NIETZSCHE¹

Edward Cullen számára nincs menekvés. A biológiaórán mellette ülő új lánynak nemcsak a látványa, de ami még rosszabb, az illata is evésre csábítja. A közel egy évszázada a Földön élő Edward még soha nem érzett ilyen részegítő illatot. Átszellemültségében orrlyukai lebénítják az agyát. Józansága lassan távoli emlék csupán, ahogy az úriemberhez illő viselkedés is, melybe oly régóta oly sok energiát fektetett. Csak arra tud gondolni, mit is tenne ezzel a lánnyal, ha egyszer kettesben maradhatna vele, és lázasan keresi ennek a módját. A hirtelen étvágy elhatalmasodik rajta, és mindent romba dönt. Épp hogy képes visszanyerni önuralmát any-

nyira, hogy kirohanjon az ajtón és kocsiba vágódva Alaszkába hajtszon, ahol néhány nap alatt a hűvös hegyi levegő hidegzuhany-hatásától kijózanodik és lecsillapodik.

A filozófia merész kiállást kíván az igazság mellett. Tegyük hát szívünkre a kezünk: ki ne értené meg Edward érzéseit? Nem mintha pont ilyenek kerítettek volna hatalmukba minket is a biológia (vagy bármely más) órán, ahogy a mellettünk ülő kívánatos személyre tekintettünk. Dehogy is! De biztosan nincs közöttünk olyan, aki legalább részben ne érezné át, min is mehetett keresztül szegény Edward? Kire ne csapott volna le váratlanul s oly elemi erővel a vágy, hogy szinte el se tudta rejteni jelenlétét? A vonzerőnek való ellenállás pedig végképp kudarcra van ítélve. Kézzelel-lábal tiltakozhatsz ugyan, de biztosan tudod, miről beszélek. De ha mégis kitartasz amellett, hogy téged még soha nem kapott el az őrült vágy, akkor finoman szólva csak annyit mondhatok, hogy nem vagy igazán ígéretes jelölt a filozófia tanulmányozására. Legalábbis Platón (Kr. e. 428–348), az ókori görög filozófus szerint nem, akinek nézetei hamarosan terítékre kerülnek.

„Elnézést ezért az ennivalós hasonlatért” – Úgy szeretlek, majd megeszlek!

Első pillantásra Edward élménye fájának teljesen egyedi jellemzője, ugyanis a fiút Bella Swan vérének illata gerjeszti fel, és falási vágyában sincs semmi jelképes. „*Elnézést ezért az ennivalós hasonlatért*” – mondja Bellának, amikor azon

igyekezve, hogy megmagyarázza korábbi találkozásukkor tanúsított faragatlan viselkedését, Bellát végül fagylalthoz hasonlítja.² Persze, legtöbbünk számára mindez nem jelentene többet pusztán hasonlatnál. Az órán melletted ülő szépség sem volt igazából ennivaló, és valójában nem akartál szó szerint beleharapni. Edward ennivalós „hasonlatában” azonban van valami őszintétlen, ő ugyanis ténylegesen tápláléknak tekintette Bellát.

Edward élménye nem is annyira szokatlan számunkra, ugyanis az erotikus és romantikus vágyódások részben rokonságot mutatnak a tényleges éhségérzettel. Ki tagadhatná, hogy ez a hasonlat – az áldozatára lecsapó vámpír mint a szerelmi hódítás metaforája – jókora szerepet játszik abban az erotikus kisugárzásban, mely a vámpír-irodalmat jellemzi? Mi mást kereshetnénk mögötte? Abban ugyanis még semmi szexi nincsen, ha valaki több száz (vagy Edward esetében mindössze száztizennyolc) éves, testhőmérséklete pedig azonos egy halottéval. Az azonban már kétségtelenül erotikus és intim, ahogy a vámpír táplálkozik, állati vonzerejének kisugárzásáról már nem is beszélve, melynek segítségével könnyűszerrel megadásra, nyaka felkínálására készíti áldozatát. A *Twilight*-sagában persze Bella az, aki szüntelenül ostromolja és megpróbálja kikezdeni Edward sziklaszilárd ellenállását. A Cullen-fiú azonban, egy furcsa módon tisztességes vérszívó.

Mindenesetre nem lehet véletlen, hogy az evéssel kapcsolatos nyelvhasználat, metaforák ilyen gazdag és találó tárházát kínálja, az attól látszólag oly távoli szexualitás és románc területén. Ennek bizonyosan az is oka, hogy életünkben az

evés az érzékeinket érő egyik legintenzívebb örömforrás. Felvillanyoz minket az étel látványa, illata és íze. Izmainkat lefoglalja a harapás, rágás és nyelés kellemesen érzéki tevékenysége, miközben eltüntetjük az utolsó ízletes morzsát is. Amikor a táplálék már csak pép, mely végighalad a nyelőcsövön, elégedett gyomrunk a kedveskedést agyunknak küldött erőteljes jellel jutalmazza, mely azután teljes elégedettségérzést sugároz a test többi részébe. A folyamat minden lépése az öröm egy sajátos formáját hordozza, nem csoda hát, hogy az evés, csakúgy, mint az ivás, oly szorosan összefonódik a jókedv fogalmával. Az újszülöttek számára, legyenek akár emberek, akár vámpírok, az evés okozta érzéki öröm jelenti az elégedettség legkorábbi élményét, és ezzel a táplálkozást, az egyik fő testi élvezetté teszi. Az már szerencsés egybeesés, hogy a táplálkozás az a fő tevékenységünk is, melyen át életerőnk boldogságtartalmat nyer. Eszünk, s ezzel a természet parancsának engedelmeskedünk. A természet pedig azzal jutalmazza engedelmisségünket, hogy ezt a tevékenységet igazi boldogsággá alakítja számunkra. Szexuális étvágyunk is így működik – a természetes szükség eredménye élvezet. Az éhség és az erotikus vágy esetében egyaránt igaz, hogy a biológia hatalmas szövetségeseként kihasználja a csábító öröm erejét.

A hasonlat persze nem tökéletes. Az evéssel végül elpusztítjuk élvezetünk tárgyát – legalábbis véget vetünk független létezésének –, és a saját testünk részévé tesszük. A szerelmek viszont a szó szoros értelmében soha nem válnak egy testté, akármilyen szorosan is simulnak össze. Be kell azonban látnunk, hogy a világ tele van ragadozó típusú szeretők-

kel, akik kihasználják a másikat, hasonlóan ahhoz, ahogy mi az ételt befaljuk. Párjuk boldogságával éppen úgy nem törődnek, ahogy az oroszán sem a karmai közé került bárányéval.

Ám ha követjük is Edward lovagias példáját – az oroszlánét, aki beleszeretett a bárányba –, és belátjuk, hogy kedvesünknek is megvannak a maga szükségletei és érdekei, melyek határt szabnak saját vágyaink érvényesítésének, akkor is igaz marad, hogy az érzéki élvezet minden formája hasonlít valamelyest az evés örömére.³ Az élvezet mindig is valami „felszívását”, olyan élményekkel való „feltöltődést” jelent, melyek lényegében magánjellegűek, az egyént érintik, még akkor is, ha az élvezet forrása valamilyen közös tevékenység, mint például a szeretkezés. Ráadásul annyira elragadhat minket a boldogságáradat, hogy pillanatnyi élvezetünk körül megszűnhet a világ. Még az úriember módjára viselkedő Edwardnak is be kell látnia, hogy a Bella társasága utáni vágyódása tulajdonképpen önző dolog, mely abból a vágyából fakad, hogy magába szívhassa a lány szépségét s illatát, és e kéjsóvár lakoma kedvéért kész akár szerelme életét is kockáztatni.⁴

„Amit ... helyesnek tartok, és amit akarok”⁵

A *Twilight*-saga első kötetének címlapján két kinyújtott kéz egy fényes piros almát tart, ami egy másik híres történetet idéz fel, melyben összekapcsolódik az evés és a szerelem, s amely mélyen gyökerezik a nyugati gondolkodásban.

Szinte mindenki ismeri a Bibliában *Mózes első könyvében* található bűnbeesés történetét, mely leírja, hogyan vesztette el az első emberpár eredendő gyermeki ártatlanságát, s űzetett ki a Paradicsomból, miután ellenszegült Isten akaratának, s evett a „jó és rossz tudásának fájáról” (*Genezis, 2:17*). Természetesen a Biblia egyértelműen sohasem azonosítja a „tiltott gyümölcsöt” az almával. De talán mivel az alma oly kiemelkedő szerepet kapott a görög mitológiában, mint a vágy és a viszály kiváltója, valaki bizonyára feltételezte, hogy a Teremtés történetében is az alma volt a legvalószínűbb vétkes. Feltételezése pedig gyökeret vert.⁶ A Bibliában arra sem találunk közvetlen utalást, hogy a bűnbeesésben a bujaság szerepet játszott volna. Ennek ellenére azonban több ókeresztény teológus állította, hogy a tiltott gyümölcs kínálta „jó és rossz tudása” valamiképpen a testi örömszerzéssel kapcsolatos tudáshoz kötődik. Ezt az értelmezést támasztja alá, ahogy Ádám és Éva – a gyümölcs megízlelése után – hirtelen felfedezi saját mezítelenségét. A tiltott vágyat pedig az ilyen fejtegetések óta társítják azzal, ha valaki jóízűen beleharap egy almába.

Amikor a középkori keresztény teológusok, mint például Aquinói Szent Tamás (1224–1274) ama bizonyos alma kérdését boncolgatták, hitték, hogy az a *concupiscentia* – érzéki vágy – veszélyére hívja fel a figyelmet. Ezt a szót találták az örömet nyújtó dolgok, úgy mint az evés és a nemiség felé vonzó teljesen természetes, spontán vágyakozás kifejezésére. Vágyunk eme céljaiban önmagukban természetesen nincs semmi kivetnivaló. Szent Tamás még meg is erősítette, hogy szükségesek és jók, azonban – s ez minősítésének lényege –

csak akkor, ha nem pusztán örömszerzés gyanánt, hanem azon célból keressük azokat, melyekre Isten szánta őket: testünk táplálására és fajunk fenntartására. Ha lelkiismeretünk és a józan ész határait áttörve hagyjuk elhatalmasodni eme vágyainkat, azok a bujaság és a torkosság bűnébe sodorhatnak minket. Szent Tamás a *concupiscentiát* a szerelem egyik formájaként határozta meg, ugyanakkor megkülönböztette a baráti gyengédségtől, azt állítva, hogy a *concupiscentia* vágyának tárgyát „nem azért szereti, hogy azzal a javát szolgálja, hanem hogy birtokba vehesse azt”.⁷ Evési vágyunk ebbe a kategóriába sorolható, hiszen csak a tápanyagok és a behabzsolható élvezet jár a fejünkben. Az erotikus sóvárgások is ilyenek, ugyanis saját vágyainkat elégítjük ki velük.

Az érzéki vágyak erőteljesek, élvezetesek és – Szent Tamás valamint más keresztény moralisták véleménye szerint – csak bajt jelentenek, ha egész személyiségünkre rányomják bélyegüket. Nemcsak hogy az önkényeztetés mértéktelen és káros formái felé űznek minket, hanem ha másokat is a *concupiscentia* torz tükrén át nézünk, végül nem látjuk őket másnak, mint az élvezet és a fogyasztás célpontjainak. A Cullen-klánon kívül eső legtöbb vámpír is valahogy így tekinthet ránk. „Két lábon járó Happy Meal menük” – Spike így emlegeti az embereket a *Buffy, a vámpírok rémében*, tehát ez a vámpír is kedveli az ennivalós hasonlatokat.⁸ Ha egy elborzasztó képet akarnánk festeni arról, hogyan képzelhette Aquinói Szent Tamás az igazi, féktelen „két lábon járó érzéki vágyat”, elég, ha felidézzük a *Napfogyatkozás* újszülött vámpírjait. Edward szavaival élve „vérszomjas, vad és irányíthatatlan” valamennyi.⁹ Ha racionális természetünkön lazítva

s vágyainknak szabad teret engedve ilyen őrjöngő, kiüresedett, éhség-hajtotta ámokfutókká leszünk, akkor bizony jobb, ha nem hagyjuk őrízetlenül a józan ész bástyáját!

Edward egy éjszaka Bella hálószobájában megingott azon a bizonyos bástyán. Aznap lehetséges vetélytársat fedezett fel Mike Newton személyében, és az ebből fakadó féltékenységek oly mértékben felkeltette vágyát Bella iránt, hogy a lány szobájába való behatolás meglehetősen jó ötletnek tűnt. Az az éjszaka volt az első, éjszakai besurranásainak sorában, csak hogy kedvese álmát vigyázhassa. Később kifejtette Bellának, mi is forgott a fejében az első alkalommal:

Egész éjszaka vívódtam, miközben figyeltelek, ahogy alszol: éreztem, mekkora szakadék tátong aközött, amit morálisan helyesnek tartok, és amit akarok. Tudtam, ha továbbra sem veszek rólad tudomást, vagy ha elmegyek pár évre, míg te el nem kerülsz innét, akkor egy napon majd igent mondasz Mike-nak, vagy valamelyik hozzá hasonlónak.¹⁰

Mindnyájan tudjuk, hogy sem Mike Newton, sem pedig valaki hozzá nagyon hasonló nem rabolta volna el Bella szívét, ha Edward nem bukkan fel. De bár Edward tévedett vetélytársát illetően, belső vívódása már egyáltalán nem volt képzelgés. Aquinói Szent Tamás biztosan az érzéki vágy („amit akarok”) és a lelkiismeret („amit helyesnek tartok”) harcaként írta volna le. A *concupiscentia* mindent áttörő erejét mutatja az a tény, hogy amikor Edward meghallja, hogy Bella az ő nevét motyogja álmában, lelkiismeretének szavára fittyet hányva, az álmát akarja.

Szókratész, a vámpír

Miután ennyit beszéltünk az érzéki étvágyról, mely ostoba és elítélendő dolgokra késztet minket, ismerkedjünk meg végre Platón, minden idők egyik legnagyobb filozófusának tanaival a vágy problémakörét illetően. Platón filozófiájának egyik jelentős visszatérő témája az *erósz* jelensége. E görög szó bizonyos mértékben átfedi a latin *concupiscentia* jelentését, viszont erősebb benne az irracionálisra utaló felhang. Az *erósz* szenvedélyes vágyat jelent, mely elsősorban, de nem feltétlenül szexuális természetű, s melyet gyakorta azonosítanak az őrültséggel. Például amikor a görög történész, Thuküdidész (Kr. e. 460–395) arról írt, hogyan kerítette hatalmába az athéniakat a vágy egy tengerentúli birodalom létrehozására, miután hódítási szándékkal kinézték maguknak Szicília szigetét, az *erósz* szót használta, utalva ezzel arra, hogy a túlzott vágy, józan ítélőképességüket vonta homályba. Ez vezetett azután a spártaiaktól elszenvedett katasztrofális vereségükhöz is a peloponnészoszi háborúban.¹¹

Az athéniak vakmerő expedíciójához mérhető és különösen erőteljes erősszal illelhető eseményekkel találkozunk a *Twilight*-saga lapjain: James fejében csak egy dolog jár – utolérni és megölni Bellát. Ezért azután vakmerő dolgokat cselekszik, amivel csak a vesztébe rohan. Az *erósz* szót leginkább a szerelmi szenvedélyre használták vagy az intenzív testi vágyakozás kifejezésére. De ahogy azt Edward, Bella, Jacob Black, Leah Clearwater, valamint Forks és La Push többi, gyakran boldogtalan lakójának példáján át megtudjuk, az

erősz látszólag enyhébb formájában is megbolygatja az agyat, és végletekig felkavarja az érzelmeket.

Érthető tehát, ha némely görög gondolkodó az erőszrt veszélyforrásnak tekintette. Abból kiindulva, hogy a filozófusok átlagon felüli hangsúlyt helyeznek a racionális gondolkodásra, az erőszrt pedig az irracionális ereje határozza meg, arra számíthatnánk, hogy Platón azok táborába állt, akik figyelmeztetnek: ne hagyjuk, hogy az erősz lelkünkbe fészkelje magát! De épp ellenkezőleg! Platón, bár soha nem tagadta, hogy az erősz felfogható az őrültség egyik formájaként, meglepő módon azt tartotta, hogy az őrültség nem feltétlenül rossz dolog. Sőt azt hirdette, hogy „*a legjobb dolgok őrült pillanatainkban érnek minket, feltéve, hogy tébolyunk isteni eredetű*”.¹² E szavakat Platón filozófustársának, Szókratésznek (Kr. e. 470–399) tulajdonította, aki sokak szerint maga sem volt híján őrült vonásoknak, és akit Platón néhány kivételtől eltekintve közel 40 filozófiai dialógusában szerepeltet fő *interlocutorként* (beszélgetőtársként).

A társalgás fő témája több dialógusában, különösen a *Phaidroszban* és *A lakomában* a szenvedélyes szerelem, bár az erősz több más helyen is felbukkan műveiben melléktémaként. Platón meggyőződése, hogy egy ilyen mindenre kiterjedő, egyetemes érzés el kell, hogy áruljon valami alapvetőt emberi mivoltunkról.

Az erősz iránti érdeklődése Szókratésztól származhat, akit Platón egyik dialógusában szó szerint idéz: „*nem tudok semmit, csupán a szerelem dolgait*” – görögül: *ta erótika*.¹³ A legtöbb, ókori filozófiával foglalkozó könyvből megtudhatjuk, hogy Szókratész Platón tanítója, mentora volt, de a valóság

az, hogy kapcsolatuk ennél sokkal mélyebb és rejtélyesebb – talán azt is mondhatjuk, erotikusabb – viszonyon alapulhatott. Sokkal közelebb állna az igazsághoz Szókratészt *il suo cantante*-nak, Platón énekesének nevezni, pontosan abban az értelemben, ahogy a Volturik jellemzik Bella Edwardhoz fűződő viszonyát a *la tua cantante* kifejezéssel.¹⁴ Szókratész szavai ugyanis ugyanolyan varázslatosan daloltak egyebek közt Platónnak, ahogy Bella vére muzsikált Edwardnak. Nem mintha Platónnak és Szókratésznek szexuális viszonyuk lett volna egymással. Arra nézve nincs bizonyíték, hogy Szókratész együtt hált volna a filozófiai fejtegetéseit hallgató számos fiatalember bármelyikével is, akár mennyire is vágyhatott erre némelyikük. Ebből a szempontból valószínűleg ugyanolyan tiszta volt, mint házassági fogadalma előtt maga Edward. Ami pedig Szókratész ifjú imádóit illeti, bizonyára többen érezték magukat úgy, mint Bella – hétköznapi létük kábulatából ébredve olyan lenyűgözően karizmatikus alak állt előttük, aki sokak számára egyenesen másviláginak tűnt.

Az egyik ilyen imádója a jóképű, minden hájjal megkent Alkibiadész volt (Kr. e. 450–404), aki annak ellenére, hogy Athén legelőkelőbb és legkívánatosabb férfijának számított, fülig szerelmes lett Szókratészba. Platón leírása szerint szegény Alkibiadészt úgy elvarázsolta Szókratész, hogy szemtől szembe megvádolta mesterét: olyan, mint a fuvoláján játszó szatír, *Marszüasz*, ez a mitológiai alak, akinek muzsikája megbabonázza hallgatóit. „Csak egy dologban különböztől” – mondta Alkibiadész Szókratésznek. „Amihez neki hangszer kell, te ugyanazt pusztá szavaiddal eléred.”¹⁵ Az

összehasonlítás más szempontból is megtehető, nemcsak abból, hogy Szókratész szavainak hatása mennyire vethető össze a szatír legendás fuvolajátékával. Abban mindenki egyetértett, hogy Szókratész külseje rendkívül, mondhatni ijesztően szatír-szerű. Ez gyakorlatilag azt jelentette: ronda vénember. Tömzsi volt, elhízott, nyaka vastag, szeme kidülledt, orra pisze, feje kopasz – nem valószínű, hogy akár a vámpírméreg sok kárt tehetett volna kinézetében. De bármily taszító is volt Szókratész külseje, odaadó követőit eltöltötte az *erósz*, hisz lelkét mindennél gyönyörűbbnek vélték.

Noha Szókratész híján volt annak a külső szépségnek és eleganciának, mellyel Cullenék és a többi hasonló vámpír rendelkezett, sokak számára mégis vérszívónak tűnt. Ezt vallotta a 19. századi filozófus, Søren Kierkegaard is (1813–1855), aki az évszázadok távolából meghallotta a vén szatír fuvolájának hívó szavát. Fiatal csodálóinak Szókratész olyan volt „*mint a vámpír, ki kiszívta szeretője véréét, eközben legyezte, s álmot küldött rá, kínzót s nyugtalanítót*” – írta.¹⁶ Hogy Szókratész a gonosz vámpírok közé tartozott-e, az attól függ, kinek a véleményére vagyunk kíváncsiak. Egyes követőinek, mondhatni áldozatainak családtagjai rémülettel szemlélték, ahogy a Szókratész körébe tartozók megvetően nyilatkoznak olyan dolgokról, mint a tisztelet, a pénz és a politikai hatalom. Csak a filozófiai bölcsességre való törekvést fogadták el, mely Szókratész szerint az egyetlen igazi érték. Ez nem más, mint az *erósz* egyénre gyakorolt hatása. Minden, ami nem köthető a szeretett lényhez, lényegtelenné törpül. Miután Bella annyi időt töltött a halhatatlanokkal, az iskolabált – barátai érzéseivel nem törődve – már csak „egy

közönséges, emberi dolog”-nak tudta tekinteni. Hasonlóképp Szókratész hívei lassan elvesztették érdeklődésüket a hétköznapi világ iránt, melytől szerintük tanítójuk mentette meg őket.¹⁷

A legtöbb tiszteletreméltó athéni úgy vélte, hogy az a különös bűverő, mellyel a „vámpír” Szókratész követőit magához vonja, egyértelműen bizonyítja, hogy az *erósz* az örültséggel egyenlő. Platón ugyanakkor meggyőzte arról, hogy Szókratész joggal nevezte az örültség egyes formáit isteni eredetűnek.

Bárányok és az őket imádó ragadozók

Platón *Phaidrosz* címmel dialógust állított össze, melynek címszereplő fiatalemberével Szókratész egy napon hosszú beszélgetést folytat az *erósz* témájáról. Phaidrosz felolvas Szókratésznek egy beszédet, melyet Lüsziasz (Kr. e. 445–380), a híres szónok írt. Ebben Lüsziasz a szerelem állapotát szörnyű betegségeként festi le, mely meggyengíti az ítélőképességet, és az érintetteket szégyenteljes viselkedésre készíti. A szerelmes ember tele van igényekkel, irányítani akar, rendkívül érzékeny, szerelme értékeinek dicséretében elszakad a valóságtól, és neheztel, ha a kapcsolat egyszer véget ér. Némely esetben az is előfordul, hogy a szerelmes személy hivatlanul beoson párja házába, megfigyeli alvás közben, barátai gondolataiban olvas, az illetőt rabjává teszi, és akarata ellenére elviszi az iskolabálba. Az ilyen alaktól ne

is reméljük mást, mint gyötrelmeket és komplikációkat, mondja Lüsziasz. Így aztán arra a következtetésre jut, hogy „szexuális kapcsolatot inkább olyannal létesítsünk, aki nem szerelmes belénk, ne azzal, akit a szerelem fűt”.¹⁸ Kezeljük az ágyba bújást racionálisabban, és csökkentsük a viszony érzelmi kockázatát a minimumra azzal, hogy szexpartnert választunk, nem pedig valami veszélyes őrültet, aki belénk szeretett.

Phaidroszt lenyűgözi Lüsziasz beszéde, Szókratész viszont szörnyűnek tartja azt, nemcsak a kétes erkölcsiségű végkövetkeztetés miatt, hanem mert szerinte összeszedetlen írásmű, és mondandója nincs kellően alátámasztva. Phaidrosz unszolására Szókratész végül vonakodva bár, de beleegyezik, hogy jobban felépíti azt – tisztábban, tömörebben és logikusabban. A témát megtartva ott a helyszínen megszerkeszti saját vetélytársi beszédét a szerelem elítéléséről. Az ő változata ismerősen indul: két, az emberben lakozó, egymással harcban álló erőt különböztet meg, melyek igyekeznek diadalmaskodni egymás felett.

Az egyik a velünk született vágy a boldogságra, a másik a jóra való törekvés során kialakított vélemény. Néha e bennünk lakozó kettősség egyetértésben van, máskor veszeke-dés támad közöttük. Ilyenkor hol az egyik, hol a másik ke-rekedik felül. Ha a helyes, érvekkel alátámasztott vélemény nyer, és a jót szolgálja, ezt hívjuk *mértékletességnek*. Ám ha az irracionális vágy vonz minket az öröm felé, és uralkodik felettünk, ez a *mértéktelenség*.¹⁹

Az étel kínálta örömök iránti irracionális vágyat nevezük torkosságnak, ha a bor után vágyunk így, az a részegség, ha pedig valamely hihetetlen szépség után, azt erotikus szerelemnek hívjuk. A torkos és a részeges emberhez hasonlóan a szerelmes személy is úgy tekint vágya célpontjára, mint amit élvezettel el kell fogyasztania, bele sem gondolva, milyen kárt okoz partnerének, akit saját örömére kihasznál. Nem ismerős ez valahonnan? És mit szólunk egymásik meglátáshoz? A szerelmes személy örült szerelme a másik iránt olyan, mint ahogy „a farkas imádja a bárányt” – zárja gondolatait Szókratész.²⁰

Vizsgáltuk már az érzéki vágy és a lelkiismeret közötti kapcsolatot, a ragadozó és áldozatának viszonyát, az ennivalós hasonlatot. Szegény agyonszidott *erósz*! Hát nincs, ki bármi jót mondana a vad szerelemről, az izzó szenvedélyről? Úgy tűnik, Szókratészra még számíthatunk.

Miután megrémül, hogy megsértette az isteneket, hisz gyalázta egyik legnagyobb ajándékukat, az *erósz*t, hirtelen félbeszakítja beszédét, és újabba fog. Nem káromolja tovább az isteneket, sőt himnuszt ajánl fel az *erósz* dicséretére, méltatva azt mint „isten-i örültség”-et, melynek révén a szerelmesek lelke szárnyakat növeszt, melyekkel a legnagyobb magasságokba repülhetnek, fel a mennyekig, az istenek lakhelyéig. Szókratész *erósz*t dicsérő beszéde igazi telitalálat. A szerelmi irodalomban klasszikusként tartják számon mind emlékezetes metaforái, mind az azok által közvetített komoly filozófiai tartalom miatt. Nézetének lényege, hogy ha helyesen szeretünk – hamarosan ennek jelentésére is kitérünk – , a halandón mint ablakon keresztül,

a valóság magasabb dimenziói sugároznak át. Amikor egy szerelmes bolond minden imádatát egy ügyetlen, gyenge, tökéletlen lényre pazarolja, noha azt inkább érdemelné egy isten, azt gondolhatnánk, az elmebaj jeleit látjuk. Nem fogjuk fel ugyanis, hogy ez a szerető személy valami olyan, magasabb rendű dolgot pillantott meg, mely nem nyílik meg a mi értelmes, józan tekintetünk előtt – olyasmit, ami feltétel nélkül szerethető.

„Másféle éhségek... amik idegenek nekem”²¹

Nem hangzik valami tudományosan ez az egész. Szókratész erre azt válaszolná, hogy a szerelem egyike azon zavarba ejtő élményeknek, melyek falán sohasem tud áthatolni a tudományos okfejtés. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne tudnánk róla semmi intelligens vagy értelmes megjegyzést tenni. Ahol a tiszta érvelés és elemzés kudarcra van ítélve – ami érthető, hiszen a szerelem ellentmond a józan észnek –, Szókratész a mítoszgyártás eszközéhez nyúl.

A lelket mint egy fogatot képzelheti el velünk, rajta a hajtó, előtte befogva két szárnyas ló. Egyikük engedelmes, kezes, a másik makacs, szilaj. Valaha, mielőtt még elnyertük volna fizikai létünk, lelkünk a mennyben lakott, ahol abszolút erkölcsi és szellemi tökéletesség vette körül. Ilyesmi a Földön csak homályosan s árnyként létezik, a mennyben azonban e tökéletesség hihetetlenül csodálatos látványa „táplálta”, azon „lakomázott”. (Úgy tűnik, nem tudunk elszakadni